

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

314

Przyszłość rachunkowości i sprawozdawczości – założenia, zasady, definicje Ujawnienia informacji w sprawozdaniu finansowym

Redaktorzy naukowci

Zbigniew Luty

Aleksandra Łakomiak

Alicja Mazur

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Barbara Majewska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-323-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Jolanta Chluska , Wybrane aspekty porównywalności sprawozdań finansowych.....	11
Małgorzata Cieciora , Pomiar jako jedna z naczelných cech systemu rachunkowości finansowej w kontekście społecznej odpowiedzialności biznesu.....	21
Jerzy Gierusz , Postulowana forma ujawnień w sprawozdaniu z całkowitych dochodów.....	31
Yury Y. Karaleu , Rozwój sprawozdawczości finansowej w przyszłości: tradycyjna rachunkowość a islamska koncepcja rachunkowości	45
Joanna Koczar , Porównywalność informacji w raportach o społecznej odpowiedzialności biznesu	52
Anna Kuzior , Informacje dodatkowe do sprawozdania finansowego i kierunku ich zmian.....	63
Irina Loukianova , Księga główna i jej lustrzane odbicie – problemy sprawozdawczości finansowej białoruskich oddziałów międzynarodowych koncernów.....	75
Aleksandra Łakomiak , Definiowanie pojęć w rachunkowości a cechy jakościowe sprawozdania finansowego	83
Teresa Martyniuk, Katarzyna Szawczak , Raportowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw	104
Anna Mazurczak , Raporty społeczne jako uzupełnienie informacji ujawnianych przez spółki giełdowe w Polsce	119
Agnieszka Nóżka , Sprawozdawczość kapitału intelektualnego w kontekście potrzeb informacyjnych interesariuszy.....	130
Małgorzata Rówińska , Raportowanie całkowitego dochodu – zmiany w regulacjach MSR 1.....	143
Janusz Samelak , Ramy koncepcyjne zintegrowanego sprawozdania jako formy raportowania CSR.....	155
Tatiana Sviridovich , Sprawozdawczość finansowa banków w Republice Białorusi – stan obecny i perspektywa przejścia na MSSF.....	166
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz , Definiowanie zakresu, zasięgu i jakości zintegrowanego sprawozdania.....	174
Marzena Tatarska , Sprawozdawczość zintegrowana na przykładzie Grupy Lotos S.A.	187
Agnieszka Tłaczała, Piotr Tłaczała , Prezentacja innych całkowitych dochodów według standardów międzynarodowych.....	200

Tatiana Verezubova , Doskonalenie rachunkowości i sprawozdawczości białoruskich ubezpieczycieli.....	211
Ewa Walińska, Anna Jurewicz , Ujawnianie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy konceptualne?	218
Natallia Yauseichykava , Ewidencje podatkowe osób fizycznych prowadzących działalność w Republice Białoruś – perspektywy zmian.....	236
Joanna Zuchewicz , Zintegrowane sprawozdanie finansowe jako instrument prezentacji gospodarczych i społecznych dokonań jednostki	247

Summaries

Jolanta Chluska , Chosen aspects of the financial statements comparability	20
Malgorzata Cieciora , Measurement as one of the main features of the system of financial accounting in the context of Corporate Social Responsibility	30
Jerzy Gierusz , Recommended presentation of Statement of Comprehensive Income	44
Yury Y. Karaleu , Future development of financial reporting: conventional accounting and islamic concept.....	51
Joanna Koczar , Comparability of information in reports on Corporate Social Responsibility	62
Anna Kuzior , Additional information to financial statements and directions of their changes	74
Irina Loukianova , Ledger and its mirror image – problems of financial reporting of Belarus branches of international concerns	82
Aleksandra Łakomiak , Definition of terms in accounting vs. qualitative characteristics of financial statement	103
Teresa Martyniuk, Katarzyna Szawczak , Corporate Social Responsibility reporting.....	118
Anna Mazurczak , Social reports as a supplement of information disclosed by public companies in Poland.....	129
Agnieszka Nózka , Reporting on intellectual capital and information needs of stakeholders	142
Malgorzata Rówińska , The statement of comprehensive income – the change of IAS 1 regulations.....	154
Janusz Samelak , Conceptual framework of integrated report as a form of CSR reporting.....	165
Tatiana Sviridovich , Current status and prospects for the conversion of financial reporting of banks in the Republic of Belarus to the international standards	173
Elżbieta Izabela Szczepankiewicz , Defining the scope, coverage and quality of integrated report	186

Marzena Tatarska , Integrated reporting on the example of the Lotos Group Joint Stock Company	199
Agnieszka Tłaczala, Piotr Tłaczala , Presentation of other comprehensive income according to international standards	210
Tatiana Verezubova , Improvement of accounting and reporting of Belarusian insurance companies	217
Ewa Walińska, Anna Jurewicz , Disclosure of information in financial report. Are conceptual frameworks needed?.....	235
Natallia Yauseichykava (Natalia Jewsiejczikowa) , Tax records of individual entrepreneurs in Belarus – prospects of change	246
Joanna Zuchewicz , Integrated financial statement as the instrument of an entity’s economic and social performance presentation	256

Agnieszka Nóżka

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

SPRAWOZDAWCZOŚĆ KAPITAŁU INTELEKTUALNEGO W KONTEKŚCIE POTRZEB INFORMACYJNYCH INTERESARIUSZY

Streszczenie: Kapitał intelektualny stanowi ważny element konkurencyjności przedsiębiorstw w gospodarce opartej na wiedzy. Znaczenie kapitału intelektualnego przyczyniło się do wzrostu zapotrzebowania na informacje na ten temat ze strony różnych grup interesariuszy. Tradycyjna sprawozdawczość finansowa nie jest w stanie zaspokoić większości tych potrzeb ze względu na ograniczone możliwości identyfikacji, pomiaru i wyceny tych składników. W odpowiedzi na potrzeby informacyjne interesariuszy niektóre przedsiębiorstwa stosują raportowanie na temat kapitału intelektualnego. Nie ma ono charakteru ujednoczonego ani pod względem formy, ani metod pomiaru, co jest przyczyną braku ich porównywalności. W artykule przeanalizowano najważniejsze potrzeby interesariuszy związane z kapitałem intelektualnym, przedstawiono możliwości raportowania z tego zakresu i kierunki jego rozwoju.

Słowa kluczowe: kapitał intelektualny, wartości niematerialne, raportowanie kapitału intelektualnego.

1. Wstęp

Wzrost zainteresowania kapitałem intelektualnym wiąże się z jego rolą w rozwoju i uzyskaniu przewagi konkurencyjnej na rynku. Organizacje poszukujące nowych źródeł konkurencyjności zaczęły dostrzegać, że we współczesnej gospodarce nie można opierać rozwoju przedsiębiorstwa wyłącznie na aktywach tradycyjnych, gdyż dostęp do nich mają wszyscy, także konkurenci. Zaczęto zatem zauważać znaczenie szeroko rozumianych zasobów niematerialnych, m.in.: wiedzy i doświadczenia pracowników, wypracowanych relacji z dostawcami, marki, innowacyjności itp. Większość z nich nie stanowi dających się odsprzedać składników bilansowych. Konkurencja ma ograniczone możliwości ich podpatrywania i naśladowania. Są trudne w identyfikacji, wycenie, a większość z nich pomijana jest w tradycyjnych sprawozdaniach finansowych.

W związku z przejściem od gospodarki przemysłowej do gospodarki opartej na wiedzy wzrosło zainteresowanie gromadzeniem i raportowaniem informacji o kapitale intelektualnym, aby zaspokoić potrzeby informacyjne różnych grup interesariuszy.

szy. Celem artykułu jest określenie, jakich informacji na temat kapitału intelektualnego oczekują różni interesariusze i czy potrzeby te są zaspokajane w oparciu o system raportów prezentowanych przez przedsiębiorstwa. Dodatkowo zostanie podjęta próba wskazania oczekiwanych kierunków rozwoju raportowania na temat kapitału intelektualnego.

2. Pojęcie i znaczenie kapitału intelektualnego

Kapitał intelektualny nie jest kategorią jednorodną. Nie ma też jednej uniwersalnej jego definicji. W literaturze prezentowane są różne podejścia badawcze do kapitału intelektualnego¹. Dla określenia kapitału intelektualnego „często zamiennie, choć nie jest to ściśle, używa się określeń „własność intelektualna», »aktywa intelektualne « i » aktywa wiedzy»” [Jaruga, Fijałkowska 2003, s. 18].

Według L. Edvinssona i M.S. Malone’a kapitał intelektualny oznacza „posiadaną wiedzę, doświadczenie, technologię organizacyjną, stosunki z klientami i umiejętności zawodowe, które dają [...] przewagę konkurencyjną na rynku” [Edvinsson, Malone 2001, s. 40]. Z kolei Stowarzyszenie The Society of Management of Canada zdefiniowało aktywa intelektualne jako „aktywa oparte na wiedzy, które są własnością organizacji i które w przyszłości będą dla niej źródłem korzyści” [Jaruga, Fijałkowska 2003, s. 18]. Według T. Stewarta „na kapitał intelektualny składają się: patenty, procesy, umiejętności menedżerów, informacje o konsumentach i dostawcach, a także doświadczenie” [Jaruga, Fijałkowska 2003, s. 19].

Przytoczone powyżej definicje można umiejscowić w nurcie koncepcji zarządzania wiedzą i kapitałem intelektualnym, gdzie pojęcia te rozumiane są szerzej niż w rachunkowości. Międzynarodowe i polskie prawo bilansowe posługuje się określeniem wartości niematerialnych (i prawnych). W par. 9 MSR 38 „Wartości niematerialne” znajduje się ogólna ich definicja, z której wynika równie szeroki zakres wartości niematerialnych. Wśród elementów wartości niematerialnych wymienia się m.in.: programy komputerowe, patenty, prawa autorskie, filmy kinowe, wykazy odbiorców, prawa obsługi hipotecznej, licencje połowowe, kontyngenty importowe, franchising, relacje z odbiorcami lub dostawcami, lojalność odbiorców, udział w rynku oraz prawa marketingowe” [MSR 38]. W dalszych paragrafach MSR 38 wskazane są warunki, które muszą być spełnione, aby zasoby tego typu mogły zostać uwzględnione w systemie rachunkowości, co znacznie ogranicza możliwość ich identyfikacji i ujęcia w praktyce. Dany zasób będzie składnikiem wartości niematerialnych, jeśli:

a) „można go wyodrębnić, tzn. można go wyłączyć lub wydzielić z jednostki i sprzedać, przekazać, licencjonować lub oddać do odpłatnego użytkowania osobom

---

¹ Na temat różnych podejść do definiowania kapitału intelektualnego (m.in. w teorii zarządzania, ekonomii, finansów, w naukach socjologicznych i z punktu widzenia marketingu) pisze np. D. Dobija [2003, s. 37-45].

trzecim, zarówno pojedynczo, jak też łącznie z powiązaną z nim umową, składnikiem aktywów lub zobowiązaniem; lub

b) wynika z tytułów umownych lub innych tytułów prawnych, bez względu na to, czy są one zbywalne lub możliwe do wyodrębnienia z jednostki lub z innych tytułów lub zobowiązań” [MSR 38, par. 12].

Aktywa niematerialne muszą spełniać również inne kryteria określone dla wszystkich aktywów, jak pozostawanie pod kontrolą jednostki oraz dostarczenie jej w przyszłości korzyści ekonomicznych. Ponadto musi istnieć możliwość powiązania korzyści z danym składnikiem aktywów oraz wiarygodnej jego wyceny w cenie nabycia lub koszcie wytworzenia [MSR 38, par. 13-23].

W literaturze z zakresu rachunkowości podkreśla się jeszcze jeden ważny problem, jaki pojawia się przy definiowaniu kapitału intelektualnego, a mianowicie to, iż w większości definicji występuje on w znaczeniu zasobowym. W takim rozumieniu kapitał intelektualny jest utożsamiany z aktywami intelektualnymi czy aktywami wiedzy. Tymczasem, nawiązując do rozumienia pojęć „aktywa” i „kapitał” w rachunkowości, należałoby raczej stwierdzić, że „kapitał intelektualny jest źródłem pochodzenia szeroko rozumianych aktywów niematerialnych (intelektualnych)” [Szychta 2008, s. 97]. Jako uzasadnienie tej koncepcji A. Szychta przytacza za Edvinssonem i Malone’em wnioski, do których doszedł zespół pracowników działu ds. kapitału intelektualnego w Skandii AFS. Wśród nich jest stwierdzenie, że kapitał intelektualny stanowi element zobowiązań i prezentuje kapitały pożyczone od interesariuszy, tj. pracowników, klientów [zob. Szychta 2008, s. 97].

Podobnie rzecz uzasadnia L. Niemczyk, pisząc, że skoro wiedzę można uznać za rodzaj aktywów przynoszących korzyści, musi istnieć źródło finansowania tego zasobu w postaci kapitału intelektualnego [Niemczyk 2011, s. 39-40]. Autor ten w swej najnowszej książce proponuje nowy paradygmat rachunkowości, charakterystyczny dla gospodarki opartej na wiedzy, wyrażony formułą: aktywa kompetencyjne = kapitał intelektualny [Niemczyk 2013, s. 43].

Mimo że autorce niniejszego artykułu bliższe jest rozróżnienie pomiędzy aktywami intelektualnymi jako zasobami a kapitałem intelektualnym rozumianym jako źródło finansowania tych zasobów – czyli ujęciem tychże składników zgodnie z metodą bilansową obowiązującą w rachunkowości, w dalszej części artykułu będzie się posługiwać określeniem „kapitał intelektualny” w szerszym znaczeniu. Zamiennie z nim będą także używane pojęcia: „aktywa wiedzy”, „aktywa intelektualne”. Wynika to z faktu, że w literaturze, na której się opierano, najczęściej używa się tych pojęć zamiennie, a zatem kapitał intelektualny występuje tu w znaczeniu zasobowym.

Nie tylko rozumienie kapitału intelektualnego, ale też jego klasyfikowanie nie jest jednoznaczne². Według jednej z koncepcji wyróżnia się: kapitał ludzki, kapitał klientów (kapitał relacyjny lub społeczny) i kapitał organizacyjny (inaczej strukturalny) [Gebauer 2005, s. 26].

² Zestawienie najczęściej cytowanych koncepcji kategoryzacji kapitału intelektualnego znajduje się w: [Łazarowicz 2012, s. 286].

Znaczenie kapitału intelektualnego wynika ze zmiany modelu biznesowego, z jakim mamy do czynienia w erze gospodarki opartej na wiedzy i społeczeństwa informacyjnego. Tempo zachodzących zmian i procesów, ich nieliniowość i nieprzewidywalność, a także rosnąca rola wiedzy oraz technologii informatycznych sprawiają, że przewartościowaniu ulega cały dotychczasowy system celów i sposobów funkcjonowania przedsiębiorstw. We współczesnej gospodarce niemal całkowicie wyczerpały się możliwości, jakie niesie ze sobą ekonomika skali. Produkty jako dobra powszechne, gdyż dostarczane przez wielu konkurujących ze sobą dostawców, przestały odgrywać decydującą rolę w uzyskaniu przewagi nad konkurencją. To właśnie aktywa wiedzy i tkwiące w nich możliwości są potencjałem do uzyskania przewagi nad konkurencją. Od tego, czy organizacja będzie odpowiednio zarządzać wiedzą i umiejętnie wykorzystywać kapitał intelektualny, zależy sukces. Aby jednak możliwe było zarządzanie kapitałem intelektualnym, konieczne jest jego zidentyfikowanie, pomiar oraz raportowanie, co z kolei oznacza nowe wyzwania dla systemu rachunkowości.

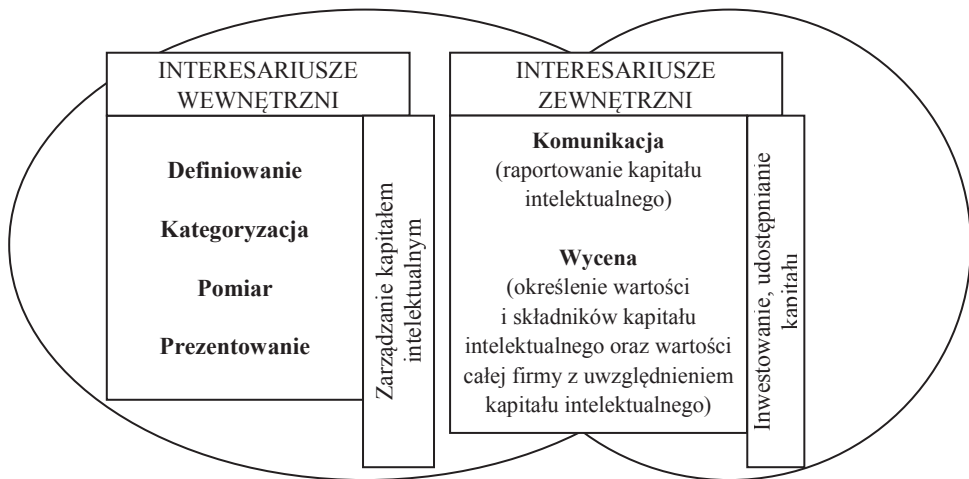
3. Potrzeby informacyjne na temat kapitału intelektualnego a tradycyjna rachunkowość

Przyjęcie założenia, iż kapitał intelektualny jest podstawowym czynnikiem decydującym o przewadze konkurencyjnej, a zarazem ważnym zasobem w działalności jednostki, sprawia, że organizacja powinna dokonywać rozrachunku z jego wykorzystania przed właścicielami i innymi interesariuszami. Rzetelna informacja na temat kapitału intelektualnego potrzebna jest także zarządom organizacji do określenia jego miejsca w organizacji oraz odpowiedniego zarządzania kapitałem intelektualnym.

Wśród odbiorców informacji o kapitale intelektualnym wskazać można odbiorców zewnętrznych i wewnętrznych. Są oni zainteresowani różnymi płaszczyznami i aspektami prezentowania informacji na temat kapitału intelektualnego, co prezentuje rys. 1.

Interesariusze zewnętrzni to duża grupa podmiotów, wśród których wymienia się: obecnych i potencjalnych właścicieli/inwestorów firmy, wierzycieli (instytucje finansowe), klientów i dostawców, społeczeństwo, organy rządowe i samorządowe, regulatorów i legislatorów rynku kapitałowego oraz kredytowego, twórców polityki gospodarczej. Ta grupa interesariuszy zainteresowana jest w szczególności informacjami, które pozwolą ustalić:

- jak identyfikować poszczególne składniki aktywów niematerialnych w danej firmie i jak je wyceniać,
- jaki jest stopień wykorzystania kapitału intelektualnego,
- w jakim stopniu i zakresie kapitał intelektualny stanowi o obecnej i przyszłej wartości firmy oraz o poziomie jej konkurencyjności,

Rys. 1. Wzajemne relacje między różnymi płaszczyznami prezentowania kapitału intelektualnego i rodzajami interesariuszy

Źródło: [Kasiewicz, Rogowski, Kicińska 2006, s. 73].

- czy firma różni się potencjałem, stopniem i efektywnością wykorzystania kapitału intelektualnego od swoich konkurentów,
- czy istnieje ryzyko utraty danego składnika kapitału intelektualnego i jakie mogą być konsekwencje tej utraty [Kasiewicz, Rogowski, Kicińska 2006, s.73-74].

Interesariuszami wewnętrznymi są przede wszystkim osoby zarządzające oraz pracownicy. Ich oczekiwania w zakresie informacji na temat kapitału intelektualnego dotyczą:

- jego definicji i składników,
- sposobów identyfikowania, opisywania oraz pomiaru elementów i składników poszczególnych kategorii kapitału intelektualnego,
- schematów, według których należy prezentować kapitał intelektualny wewnątrz firmy,
- sposobów zarządzania kapitałem intelektualnym, sprzyjających zwiększeniu wartości firmy,
- systemu raportowania informacji o kapitale intelektualnym na zewnątrz oraz takich sposobów jego wyceny, które prezentowałyby prawdziwą wartość firmy [Kasiewicz, Rogowski, Kicińska 2006, s.73-74].

W zależności od grupy odbiorców zapotrzebowanie na informacje na temat kapitału intelektualnego jest różne, gdyż różne są cele, którym one służą. Zestawienie najważniejszych celów zawarto w tabeli 1.

Oprócz zróżnicowanych celów informacji o kapitale intelektualnym różne są także oczekiwania poszczególnych interesariuszy zewnętrznych i wewnętrznych co

Tabela 1. Cele wykorzystania informacji o kapitale intelektualnym przez różnych interesariuszy

Grupa interesariuszy	Interesariusze	Cele
Interesariusze zewnętrzni	obecni właściciele i potencjalni inwestorzy	bieżąca i perspektywiczna wycena wartości firmy i opłacalności inwestowania; określenie warunków fuzji i przejęć; określenie źródeł wartości firmy i ich stabilności
	wierzyciele	określenie trwałości i stabilności elementów kapitału intelektualnego oraz ich obecnego i przyszłego oddziaływania na sytuację ekonomiczno-finansową firmy i zdolność do spłaty zaciągniętych zobowiązań
	regulatorzy i legislatorzy rynku kapitałowego	opracowanie rozwiązań, które ograniczałyby i docelowo mogłyby wyeliminować asymetrię informacyjną dotyczącą firm o dużym poziomie aktywów niematerialnych
	twórcy standardów rachunkowości	opracowanie wystandaryzowanej formy raportu, która uwzględniałaby również wartość aktywów niematerialnych
	twórcy polityki gospodarczej	określenie potencjału rozwojowego całej gospodarki na podstawie informacji o sytuacji finansowej, pochodzeniu wartości i charakterze przewagi konkurencyjnej rodzimych firm; dostarczenie informacji do prowadzenia działalności publicznej w kluczowych sferach i oceny jej skuteczności (np. efektów ulgi podatkowej na działalność B+R, optymalnego zakresu ochrony własności intelektualnej itp.)
	społeczeństwo	określenie na podstawie wiedzy o rodzaju i wartości aktywów niematerialnych strategii rozwoju edukacyjnego i zawodowego społeczeństwa
	klienci i dostawcy	formułowanie i budowanie wzajemnych relacji pomiędzy partnerami biznesowymi oraz stymulowanie ich kapitału intelektualnego
Interesariusze wewnętrzni	kadra zarządzająca	wsparcie procesu zarządzania kapitałem intelektualnym, w tym alokacji kapitału finansowego w aktywa niematerialne
	pracownicy	określenie roli, pozycji i znaczenia pracownika w firmie; budowanie więzi pracownika z firmą i jego własnej wartości

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Kasiewicz, Rogowski, Kicińska 2006, s.75-77].

do ich szczegółowości, zakresu, sposobu ujęcia i wyceny kapitału intelektualnego oraz prezentacji. Na przykład na potrzeby wyceny wartości firmy wystarczy znajomość zagregowanej wartości kapitału intelektualnego, ale już do określenia źródeł wartości danego przedsiębiorstwa konieczna jest wycena poszczególnych kategorii kapitału. Jeszcze inne oczekiwania mają zarządy jednostek. Tu potrzebna jest informacja szczegółowa o pojedynczych składnikach aktywów niematerialnych, uwzględniająca różne poziomy w strukturze organizacyjnej.

Mimo istnienia zapotrzebowania na informacje o kapitale intelektualnym powszechnie podkreśla się wyraźnie odczuwalny brak „sprawozdawczości intelektual-

nej” [Szczygielska 2009, s. 13]. Nie oznacza to natomiast, że taka sprawozdawczość nie występuje w ogóle, ale raczej to, że jest nadal mało popularna. Można znaleźć przykłady przedsiębiorstw, które tego typu raporty sporządzają regularnie i prezentują interesariuszom w ramach dobrowolnych ujawnień.

Kapitał intelektualny nie jest zasadniczo przedmiotem tradycyjnej sprawozdawczości finansowej. Sprawozdanie finansowe ogranicza informacje o kapitale intelektualnym w zasadzie do tych jego składników, które spełniają definicję wartości niematerialnych (i prawnych) w świetle polskich czy międzynarodowych przepisów bilansowych. Powstaje zatem pewna luka informacyjna w ujawnianych informacjach. Dowodem na to, że istnieją w spółkach zasoby „ukryte”, czyli nieujęte w bilansie, jest rozbieżność pomiędzy wartością rynkową spółki a jej wartością księgową, na co w dużym stopniu wpływają właśnie „nieujawnione” w sprawozdaniu składniki kapitału intelektualnego. Sprawozdania finansowe w obecnym kształcie mogą stanowić jedynie punkt wyjścia do prognozy przyszłych wyników i przepływów pieniężnych na podstawie tego, co miało miejsce w przeszłości (przeszłych zdarzeń). Wielu interesariuszy natomiast zainteresowanych jest elementami zysku tworzącymi wartość w okresach przyszłych.

Sprawozdania finansowe nie są w stanie prezentować informacji o kapitale intelektualnym w wyczerpujący sposób przede wszystkim dlatego, że obecny system rachunkowości nie dysponuje odpowiednimi narzędziami i metodami pomiaru wielu składników kapitału intelektualnego oraz wyceny ich wartości w wiarygodny sposób. Na gruncie stosowanych zasad i metod rachunkowości ujęcie składników majątku następuje wówczas, gdy dochodzi do ich wymiany, zaś wycena opiera się na cenie nabycia bądź kosztach wytworzenia. Ponieważ nie istnieje rynek dla większości składników kapitału intelektualnego, nie ma też możliwości określenia ich wartości rynkowej. Na obecnym etapie rozwoju rachunkowości nie jest zatem możliwe ujęcie w aktywach firmy np.: lojalności klientów, jakości struktury organizacyjnej, wiedzy i kreatywności pracowników, talentu kadry menedżerskiej itp.

4. Raportowanie kapitału intelektualnego w praktyce i próby jego standaryzacji

Na tle przedstawionych rozbieżności pomiędzy potrzebami informacyjnymi na temat kapitału intelektualnego różnych interesariuszy a możliwościami ujawnienia takich informacji w ramach tradycyjnej sprawozdawczości finansowej nasuwają się następujące pytania: czy informacje o kapitale intelektualnym powinny być objęte obligatoryjną sprawozdawczością czy pozostawać poza sprawozdawczością finansową na zasadzie dobrowolnych ujawnień? Czy istnieje możliwość oraz potrzeba ujednolicenia raportowania na temat kapitału intelektualnego?

M. Marcinkowska wskazuje na trzy podejścia w sprawozdawczości o kapitale intelektualnym:

1. Zachowanie formy bilansu księgowego dla zestawienia wartości wszystkich zasobów niematerialnych.

2. Odejście od jednostronnej (finansowej) formy prezentacji i zastąpienie jej zestawieniem o charakterze także liczbowym, ale niekoniecznie pieniężnym.

3. Zastąpienie zestawień w ujęciu liczbowym (lub uzupełnieniu ich) opisem kluczowych zagadnień [Marcinkowska 2006, s. 32].

Na temat możliwości włączenie do sprawozdawczości finansowej informacji na temat kapitału intelektualnego wypowiada się wielu teoretyków i praktyków. Zdaniem G.K. Świdorskiej z jednej strony zachodzi konieczność modyfikacji podstawowych założeń i zasad rachunkowości finansowej tak, aby można było ująć te wszystkie czynniki, które kreują wartość. Z drugiej jednak strony autorka zwraca uwagę, że mogłoby to prowadzić do zmniejszenia wiarygodności sprawozdań i zmniejszenia ich użyteczności [Świdorska 2010, s. 65].

Kategorycznie sprzeciwia się próbom wykazywania aktywów nieobjętych zakresem wartości niematerialnych i prawnych w sprawozdaniu finansowym K. Sawicki, pisząc, że byłoby to „zamazywanie bilansu” i „falszowanie bilansu”. Za celowe natomiast uznaje podanie wartości kapitału intelektualnego w dołączonym do sprawozdania finansowego sprawozdaniu z działalności (w jednostkach, które je sporządzają) lub ewentualnie w dodatkowych informacjach i objaśnieniach. Jako warunek podania takiej informacji wskazuje przedstawienie metody i procedury ustalania wartości tych „kapitałów” [Sawicki 2011, s. 206].

Aktualne stanowisko Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) w kwestii raportowania informacji nieobowiązkowych (a zatem i tych dotyczących kapitału intelektualnego) można odnaleźć w przyjętym w grudniu 2010 r. dokumencie *Management Commentary. A framework for presentation*, stanowiącym *quasi-standard* (raporty i sprawozdania prezentowane poza sprawozdaniem finansowym nie są przedmiotem MSSF). Ma on charakter nieobowiązkowych wytycznych dla jednostek stosujących MSR/MSSF, których celem jest pomoc w opracowaniu i prezentacji sprawozdania z działalności sporządzanego przez zarząd. Wśród proponowanych zasad znalazło się m.in. zalecenie prezentacji tych wszystkich zasobów nieujętych w sprawozdaniu finansowym, które mają wpływ na działalność jednostki, oraz czynników o charakterze niefinansowym, które wpływają na informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym [IFRS 2010, par. 14]. Interpretacja tego zapisu pozwala stwierdzić, że jednym z takich elementów jest właśnie kapitał intelektualny. Potwierdza to analiza dalszych zapisów wytycznych, w par. 30 bowiem użyto bezpośrednio określenia „kapitał intelektualny” jako przykładu elementów istotnych z punktu widzenia potrzeb informacyjnych. Ważne jest, co podkreśla dokument, aby prezentowane w sprawozdaniu zarządu informacje były spójne ze sprawozdaniem finansowym i aby zachowana została równowaga między raportowaniem zewnętrznym a wewnętrznym [Cronje, Moolman 2013, s. 7]. *Quasi-standard*, o którym mowa, choć dotyczy informacji nieobowiązkowych, można uznać za ważny krok w kierunku wypracowania spójnych i porównywalnych pomię-

dzy krajami raportów zarządu, w których znajduje się miejsce na informacje o kapitale intelektualnym.

Mimo że kapitał intelektualny należy traktować jako zasób unikatowy i niepowtarzalny, poprzez który dana organizacja chce się wyróżnić na tle konkurencji i dzięki temu uzyskać nad nią przewagę, coraz więcej firm decyduje się ujawnić informacje na jego temat, doceniając korzyści, jakie się z tym wiążą. Niektórzy, już samo raportowanie informacji o kapitale intelektualnym uznają za źródło wartości spółki oraz element przewagi konkurencyjnej [Świdorska 2010, s. 65].

Jednym z podstawowych powodów pomiaru i raportowania kapitału intelektualnego jest przekonanie, że jeśli chcemy czymś zarządzać, trzeba to zmierzyć. Jeśli kapitał intelektualny nie jest ujawniany istnieje ryzyko, że zarządzający nie przywiążą do niego zbyt dużej wagi, co może negatywnie wpływać na postrzeganie spółki na rynku i jej cenę rynkową. Potwierdzają to badania³, z których wynika, że istnieje dodatnia korelacja między ujawnieniem kapitału intelektualnego a wartością rynkową, co jest dla spółki jednym z kluczowych czynników motywujących do raportowania informacji o kapitale intelektualnym. Zaobserwowano bowiem m.in. wzrost wartości cen akcji, mniejszą ich zmienność, spadek kosztów kapitału i wzrost wartości wewnętrznej [Petty i in. 2009, s. 2-3]. Dodatkowo wśród korzyści z raportowania kapitału intelektualnego można wymienić: większą przejrzystość informacji prezentowanych przez firmy, większe zaufanie wśród pracowników i innych interesariuszy, a także to, że raportowanie takie może stanowić cenne narzędzie marketingowe [Fijałkowska 2008, s. 43].

Można doszukać się także pewnych czynników zniechęcających do publicznego udostępniania informacji o kapitale intelektualnym. Wśród nich wskazuje się np.: ujawnienie informacji o pozycji konkurencyjnej, możliwość manipulowania tymi informacjami, czy ryzyko wiarygodności tych informacji z punktu widzenia użytkowników ze względu na brak możliwości ich dokładnego przewidzenia [Fijałkowska 2008, s. 43].

Spółki, które zdecydowały się na ujawnienie informacji o kapitale intelektualnym mogą w praktyce zastosować kilka rozwiązań w zakresie raportowania. Jedną z form raportowania to publikowanie wybranych informacji o kapitale intelektualnym w ramach raportów rocznych – najczęściej sprawozdań z działalności sporządzanych przez zarząd. Kolejną formą jest sporządzanie odrębnych od sprawozdań finansowych i sprawozdań z działalności raportów o kapitale, ale w założeniu stanowiących ich uzupełnienie. Niektóre firmy włączają z kolei raportowanie na temat wybranych elementów kapitału intelektualnego do raportów dotyczących zrównoważonego rozwoju (czy społecznej odpowiedzialności biznesu).

Pierwsze raporty na temat kapitału intelektualnego zaprezentowały dwie szwedzkie firmy: WM-Data (1989 r.) oraz Skandia AFS (1994 r.) [Kasiewicz, Rogowski,

---

³ Wyniki badań z tego zakresu przytaczane są w publikacjach naukowych [zob. Petty i in. 2009, s. 2-3].

Kicińska 2006, s. 72]. Jeśli chodzi o Skandię, w której stanowisko dyrektora ds. kapitału intelektualnego objął w 1991 r. L. Edvinsson, raport pt. „Identyfikacja kapitału intelektualnego” stanowił załącznik do raportu rocznego firmy za 1994 r. Był to pierwszy publiczny raport kapitału intelektualnego ujawniony przez Skandię, choć już wcześniej tworzono w firmie raporty wewnętrzne na ten temat celem przetestowania „zbilansowanego” raportu rocznego – czyli pozwalającego zachować odpowiednie proporcje pomiędzy czynnikami finansowymi i niefinansowymi. W kolejnych okresach raportowanie poświęcone kapitałowi intelektualnemu w Skandii było rozwijane. Stworzono też model zarządzania kapitałem intelektualnym o nazwie Nawigator. Raport Skandii stał się inspiracją dla innych firm [Edvinsson, Malone 2001, s. 46].

Raporty na temat kapitału intelektualnego różnią się między sobą, co stanowi główny problem z ich porównywalnością. Na świecie podejmowano inicjatywy mające na celu stworzenie wzorców takiego raportowania, angażowały się w nie środowiska naukowe, doradcze oraz praktycy. Oprócz Nawigatora Skandii były to m.in.: monitor aktywów niematerialnych propagowany przez K.E. Sveiby’ego, duńskie wytyczne Intellectual Capital Statements – The New Guideline [zob. szerzej: Marcinkowska 2004, s. 209-227].

Wśród inicjatyw środowiskowych na uwagę zasługują wytyczne Europejskiej Federacji Stowarzyszeń Analityków Finansowych (EFFAS). Komisja ds. Kapitału Intelektualnego EFFAS wydała w styczniu 2008 r. dokument Principles for Effective Communication of Intellectual Capital w formie wskazówek pomocnych w rozwijaniu specyficznych dla poszczególnych sektorów zestawów wskaźników kapitału intelektualnego. Wskazano także dziesięć najważniejszych zasad, którymi należy się kierować, mierząc i raportując kapitał intelektualny. EFFAS opowiedziało się za prezentowaniem informacji o kapitale intelektualnym w sprawozdaniu zarządu dołączonym do sprawozdania rocznego [Mierzejewska 2009].

Próby opracowania wzorców do raportowania kapitału wiedzy podejmowały również środowiska naukowe. Na uwagę w tym względzie zasługuje projekt badawczy realizowany w ramach szóstego projektu ramowego UE pod nazwą *Intellectual Capital Statement – Made in Europe* (InCaS). W ramach projektu zaproponowano m.in. dwie wersje sprawozdania z kapitału intelektualnego: dla użytkowników zewnętrznych oraz dla użytkowników wewnętrznych. Choć są one do siebie podobne, w wersji dla interesariuszy zewnętrznych, w odróżnieniu od wersji dla użytkowników wewnętrznych, więcej miejsca poświęca się na funkcjonowanie modelu biznesowego oraz ocenę silnych i słabych stron kapitału a mniej na powiązanie kapitału z celami jednostki oraz działania podejmowane dla rozwijania kapitału intelektualnego [Michalak 2012, s. 170].

5. Uwagi końcowe

Zapotrzebowanie na informacje na temat kapitału intelektualnego związane jest ze świadomością, jak dużą rolę odgrywa on we współczesnym przedsiębiorstwie. Podobnie, jak wiele innych obszarów funkcjonowania przedsiębiorstwa (m.in. interakcja ze środowiskiem naturalnym), zagadnienia te nie są w wystarczającym stopniu odzwierciedlane w tradycyjnych sprawozdaniach finansowych. W dużej mierze jest to wynikiem problemów z definiowaniem, odpowiednią identyfikacją oraz pomiarem wartości wielu składników kapitału intelektualnego. Wszystkie te zagadnienia są bez wątpienia dużym wyzwaniem dla rachunkowości.

Świadomość występowania zapotrzebowania na informacje o kapitale intelektualnym oraz korzyści, jakie wiążą się z raportowaniem tego typu informacji, skłaniają wiele spółek do udostępniania interesariuszom raportów na temat kapitału intelektualnego. Dużym utrudnieniem jest natomiast brak ich standaryzacji, a co za tym idzie – porównywalności. Choć nie brakuje przykładów prób stworzenia takich standardów, można stwierdzić, że:

- na obecnym etapie mają one raczej charakter wskazówek, rekomendacji oraz zasad,
- żadne z nich nie zyskały tak dużej popularności, aby można je było uznać za dominujące.

Jeżeli wziąć jednak pod uwagę wielowymiarowość kapitału intelektualnego oraz zróżnicowane potrzeby informacyjne na temat kapitału intelektualnego interesariuszy, powstaje pytanie, czy standaryzacja w tym obszarze w ogóle jest możliwa? Nie wydaje się, aby jeden standard raportowania kapitału intelektualnego był rozwiązaniem dobrym i oczekiwanym przez interesariuszy. Konieczne jest natomiast ujednoczenie ogólnej metodyki, zwłaszcza w zakresie identyfikacji i pomiaru, znalezienie przysłowiowego „złotego środka”, choć będzie to zadanie bardzo trudne. Wydaje się zatem, że podobnie jak w przypadku wielu innych wymiarów raportowania społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, również raportowanie na temat kapitału intelektualnego powinno zostać w praktyce włączone do modelu sprawozdawczości zintegrowanej. W tym kierunku podążają najnowsze trendy w rozwoju sprawozdawczości [IIRC 2011]. Na potrzeby interesariuszy wewnętrznych raportowanie w zakresie kapitału intelektualnego powinno wyróżniać się większą elastycznością i dostosowaniem do potrzeb danego przedsiębiorstwa.

Literatura

- Cronje Ch.J., Moolman S., 2013, *Intellectual capital: Measurement, recognition and reporting*, South African Journal of Economic and Management Sciences, vol. 16, no. 1.
- Dobija D., 2003, *Pomiar i sprawozdawczość kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa.
- Edvinsson L., Malone M.S., 2001, *Kapitał intelektualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- Fijałkowska J., 2008, *Management and communication of the companies' knowledge; Guidelines for intellectual capital statement*, Journal of Systemics, Cybernetics and Informatics vol. 6, no. 2.
- Gebauer M., 2005, *Unternehmensbewertung auf der Basis von Humankapital*, Josef Eul Verlag, Lohmar-Köln (fragment): http://books.google.pl/books?id=jnY218cSsZQC&pg=PA17&lpg=PA17&dq=Gebauer+M.+unternehmensbewertung&source=bl&ots=N0BCD6jBfA&sig=Rn5V1XHla_6ZPzlhxEL4SvbIKBI&hl=pl&sa=X&ei=KiiiUY7_GoSM4ATIooDYAw&ved=0CDYQ6A-EwAQ#v=onepage&q=Gebauer%20M.%20unternehmensbewertung&f=false (16.04.2013).
- IFRS, 2010, IFRS Practice Statement: Management Commentary – A framework for presentation, December 2010, <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Management-Commentary/IFRS-PracticeStatement/Documents/Managementcommentarypracticestatement8December.pdf> (19.05.2013).
- IIRC, 2011, Towards Integrated Reporting – Communicating Value in the 21st Century, International Integrated Reporting Committee.
- Jaruga A., Fijałkowska J., 2003, *Kapitał intelektualny – wyzwanie dla rachunkowości*, „Rachunkowość”, nr 11.
- Kasiewicz S., Rogowski W., Kicińska M., 2006, *Kapitał intelektualny*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- Łazarowicz E., 2012, *Kapitał intelektualny*, [w:] K. Bareja i in., *Zaawansowana rachunkowość finansowa*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Marcinkowska M., 2004, *Roczny raport z działań i wyników przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza, Kraków.
- Marcinkowska M., 2006, *Sprawozdawczość na temat kapitału intelektualnego*, [w:] D. Zarzecki (red.), *Zarządzanie finansami, inwestycje i wycena przedsiębiorstw*, t. 2, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Michalak J., 2012, *Kapitał intelektualny – trendy w pomiarze, prezentacji i badaniach*, [w:] I. Sobańska, P. Kabalski (red.), *Współczesne nurty badawcze w rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Mierzejewska B., 2009, *Kapitał intelektualny – jak o nim mówić interesariuszom?*, E-mentor, nr 2 (29), <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/29/id/638> (25.05.2013).
- MSR 38 Wartości niematerialne, Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, L 320/252.
- Niemczyk L., 2013, *Rachunkowość finansowa aktywów kompetencyjnych i kapitału intelektualnego. Nowy dział rachunkowości*, Pacioli Institute, Rzeszów.
- Niemczyk L., 2013, *Rachunkowość wiedzy. Suplement do podręcznika pt. Rachunkowość finansowa*, Pacioli Institute, Rzeszów.
- Petty R.M. i in., 2009, *Intellectual Capital and Valuation: Challenges in the Voluntary Disclosure of Value Drivers*, Journal of Finance and Accountancy, August, <http://www.aabri.com/manuscripts/09177.pdf> (20.05.2013).
- Sawicki K., 2011, *Istota i zakres wartości niematerialnych i prawnych według ustaw o rachunkowości i podatku dochodowym oraz międzynarodowych standardów MSR/MSSF*, [w:] T. Cebrowska, W. Dotkuś (red. nauk.), *Wartości niematerialne i prawne – ujmowanie i prezentacja*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 190, Wrocław.
- Świdarska G.K., 2010, *Intellectual capital in business reports*, Economies & Administrations Journal, vol. II.
- Szczygielska A., 2009, *Kapitał intelektualny w gospodarce opartej na wiedzy. Wybrane zagadnienia w świetle studiów i badań empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Szychta A., 2008, *Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

REPORTING ON INTELLECTUAL CAPITAL AND INFORMATION NEEDS OF STAKEHOLDERS

Summary: Intellectual capital is an important part of competitiveness of enterprises in economy based on knowledge. The importance of intellectual capital caused an increase demand for information about it from various stakeholder groups. Traditional financial reporting is not able to meet most of these requirements because of the limited possibilities of identification, measurement and valuation of those assets. In response to the information needs of stakeholders, some companies implement reporting on intellectual capital. These reports are not standardized in terms of form and methods to measure what is the reason for their lack of comparability. The article analyzes the most important information needs of stakeholders about intellectual capital. It presents the possibility of reporting on this subject and the directions of its development.

Keywords: intellectual capital, intangible assets, intellectual capital reporting.